فەلسەفە درۆی بۆ ڕاڤەکردم!-2-
ئازاد حەمە

هەرزوو فەلسەفە حاڵیکردم دۆزی ڕاستی، لە هەمبەر درۆ، لە تالوکەدایە
بەشی دووەم

دەستپێک

قەرزاری فەلسەفەم. قەرزاریی لەم جۆرەم بەخۆمەوە نەدیووە. هەر زوو فەلسەفە وایلێکردم لەوە حاڵیبم دۆزی ڕاستی، لە هەمبەر درۆ، لە تالوکەدایە و لە ئێستاشدا ڕاستی بە قۆناغێکی دژوار و سەختدا تێدەپەڕێت. هەموو درۆدەکەن. درۆ فۆڕمی جۆراوجۆری لەخۆگرتووە، لە درۆ هەر درۆیە. هەر سەدە و کاتێک درۆی خۆی هەیە و جۆری درۆی خۆشی بەرهەمدێنێت. نەک هەر ئەمانە، ئەوەش، کە ڕاستی گرنگ نییە و کۆپیەکی زۆریشی لێکەوتووەتەوە. درۆ لە زیادبووندایە. درۆ هێندە بەسەلیقە و ژیرانە دەکرێت، خەریکە جێگا بە ڕاستی چۆڵدەکات. باشە فەلسەفە نەبایە چۆن لەوە حاڵیدەبووم درۆ ترسناکە، خۆی دەگۆڕێت و چەندین لێکەوتەی سەمەرەی خستووەتەوە! ئەلێکساندەر کوێرێ Koyréوتەنی “مێژووی درۆ هێندەی مێژووی مرۆڤ کۆنە. وێکیتر مرۆڤ هەر لە ئەزەلەوە درۆزن بووە. درۆی سیاسیش لەگەڵ لەدایکبوونی شار هاتووەتە دونیاوە”.
فەلسەفە خۆشەویست لە بەردەانە، لە من قەرزاریم. بۆ ڕاڤەکردنەکانی بۆ دیاردەکانی ژیان و بوون بردومیەتە کەشکەڵانی شادمانی. ئەو شەوە ئامادەبوونەی هۆکار بوو فەلسەفە بێت و بەندە لەگەڵ خۆیەا ڕاپێچی نێو تێڕامانبکات. هاتنەکەی هەرگیز درەنگ وەخت نەبوو. ئەوەش بە هەنووکەی گەیاندم و ڕۆڵێکی شاراوەشی لە بونیادی هزریمدا بینی. دواتر بەزەقی، قوڵتر، ڕێوشوێنی جیای بۆ بیرکردنەوەم سازاند. لەم بەشەی نوسینەکەم تایبەت بە ‘”من قەرزاری فەلسەفەم”” پرسیار سەبارەت بە درۆ لە مێژووی فەلسەفە دەجوڵێنم.

درۆناسی بەپێی فەلسەفەی دەریدا

درۆ لە وتندا دەردەکەوێت. بۆیە کردەی درۆ کردەی وتنە، وتنێکی درۆئامێز. ئەم جۆرە وتنە، وتنی درۆیاوی، لە مێژووی فەلسەفەدا چەمکێکی تەمومژاوییە و پرسیاری جۆراوجۆر هەڵدەگرێت. لە دێر زەمانەوە پرسیارە فەلسەفییەکان تایبەت بە درۆ چەمکی تریان

لەخۆگرتووە (بۆنموونە: هەڵە، نا-درۆ، ڕاستی، نا-ڕاستی، ڕاستگۆیی، فریودان، بەلاڕێبردن لە وتن، خەڵەتاندن و.....). بەپێی ئەوەی وتنی ڕاستی لە کۆمەڵگەی نوێدا لەبەردەم هەڕەشەدایە و زۆربوونی درۆکردنیش کاریگەری لەسەر ڕاستی بەجێهێشتووە ئەمە وایکردووە خودی ڕاستی جێیگومانبێت.

پوختەی ئەوەی لای سەرەوە ئەوەمان پێدەڵێت نوسینەوەی "مێژووی درۆ" کارێکی پێویستە و دەرفەت لە بەردەم تێگەیشتن لە نا-درۆش دەکاتەوە. بیرمەندی فەڕەنسی ژاک دێریدا J. Derrida بە وردی لە ساڵی 1997 دا ئاوڕ لەو مێژووە دەداتەوە. پێشتریش فەیلەسوفان قسەی خۆیان لەسەر درۆ لەمیانە گفتوگۆکردنی ڕاستی هەبووە. گێڕانەوەی "مێژووی درۆ" بە لایەن نا بێت گەر گشت دژە چەمکەکانی (بەرامبەرەکانی) درۆ لەو گێڕانەوەیەدا ڕۆشنایی نەخرێتەسەر. هاوکات مێژووی درۆ ئەو مێژووەشە، کە پڕ لە درۆیە و درۆکانی ناو مێژووش بەشێکن لەو مێژووەی مێژوو لەسەر درۆ بۆمانیدەگێڕێتەوە، لێرەوە دەگەینە ئەوەی بەڵێن کاتێك ژاك دێریدا لە کتێبی""مێژووی درۆ"" دا ژێنیالۆژیایەك (نەسەبناسی، ئەسڵناسی) Généalogie، ژێنیالۆژیایەکی هەڵوەشانەوەگەرانە، تایبەت بە مێژووی درۆ دادەمەزرێنێت هەڵوەشانەوەی چەمکی درۆ و سەرلەنوێ نووسینەوەی مێژووەکەی دەکات بە بناغە بۆ تێگەیشتن لە درۆ و هەڵە، لە درۆ و پاساودان، لە درۆ و نیازپیسی، لە ڕاستی و نیازپاکی، لە درۆ و نیەت، لە درۆ و مەبەستگەری، لە درۆ و بەرژەوەندی.

بەو شێوەیە بێت لای سەرەوە هێمای بۆکرا، شێوازی هەڵوەشانەوەگەری دێریدا لەم نوسینەیدا ئەو دەمە بە چاکی بەدیدەکرێت، کە کار لەسەر چەمکی درۆ و چەمکە هاوشێوەکانی دەکات و دواتر لەسەرەخۆ شۆڕدەبێتەوە بۆ ناو مێژووی درۆ و هەڵوەشانەوەی ئەو مێژووەی بە بەرپرسیاریەتیەکی ڕەوشتیی لەقەڵەمدەدات. لە بەرئەوەی لە ڕووی مێژووییەوە فاکتەری جیاجیا کاریگەریان لەسەر بەرهەمهێنانی درۆ داناوە ئەمە وایکردووە مێژووی درۆ بەپێی کولتوور و شارستانییەکان گۆڕانی بێتەسەر و هەر کولتوور و شارستانییەك مێژووی درۆی تایبەت بە خۆی هەبێت. واتە، درۆی کوردی دەقاو دەق لە درۆی سویدی یان ئیتاڵی ناچێت و بەپێچەوانەوە. درۆزنێکی سیاسی کورد ئەو درۆیانە دەکات بەرهەمی میژوو و کولتوورکەین. درۆی سیاسی کوردی جوانکیلە و هەستبزوێنە، بەناوی شەهیدان و شکۆپارێزی نەتەوەیە. وەکیتر درۆی کوردی درۆیەکی لەمێژینە و دووبارەن.

پرسیارسازی لەمەڕ درۆ

گەر فەلسەفەکردن لە پەیوەندیدابێت بە دروستکردنی پرسیار تایبەت بە "درۆ و مێژووی فەلسەفە" ناچارین لەو پرسیارانەوە دەستپێبکەین، کە خۆیان بە دەستپێکی ئەو مێژووە دەزانن: بە "من"ێک لە منەکان درۆ دەکات؟ منی درۆزن چ جۆرە منێکە؟ ئەو شتەی وەك درۆ دەوترێت چییە؟ شتێکە چییە، کە دەبێت بە درۆ؟ درۆ مێژووی هەیە؟ یان بە مێژووە؟ باشە ئەو مێژووەی درۆ دەگێڕێتەوە بەخۆشی درۆدار نییە؟ مێژووییەکی بە درۆ بوونی هەیە؟ بەواتایەکی تر، خودی مێژوو بەشێك نییە لە مێژووی درۆ؟ گەر هاوکێشەکان بەم شێوەیە بێت، باشە شیاوە نووسینەوەی مێژووییەك تایبەت بە درۆ؟ ئایا ئەو مێژووە لەگەڵ مێژووگەرایی تێهەڵکێش نییە؟ بۆ دەبێت درۆ هەبێت؟ وتنی درۆ پەیوەندی بە وتنی ئەو شتەوەیە ڕاست نییە، یان ئێمە زانیاریمان لەسەر خودی درۆ نییە؟ بەمجۆرە، کاتێك شتێك دەڵێین و زانیاریمان لەسەری نییە ئەوی وتومانە هەڵەیە یاخود درۆ؟ گەر هەڵەمان وتبێت باشە بەوە درۆمان وتووە؟ باشە گفتوگۆکردنی درۆ و هەڵە لێرەوە دەستپێناکات؟ وتنی هەڵە بە مەبەستەوەیە، یان بێ مەبەستە؟ گەر درۆ کردەیەکی مەبەستدار بێت لە وتندا ئەوا ئامانج خەڵەتاندنی ئەویترە. ئەی خەڵەتاندنی خودی خۆی تێدا نییە؟ بەیەتی (بۆ) درۆکردن پێویستی مرۆق بووە بە درۆکردن، یان ویست بووە بە دەربازبوون لە دەزەک؟ کەوابێت ئەم پێویستی و ویستە پێماننالێت مافێك بە درۆکردن هەیە؟ باشە کێ مافی درۆکردنمان پێ دەبەخشێت؟ بۆ ئەم مافە بە وتنی پێچەوانەکەی درۆ نەبووە؟ واتە بۆ مرۆق لەبەی ئەوە پێویستی بە (ویستی بە) وتنی ڕاستی نەبووە؟ لێرەوە دەمانەوێت بپرسین درۆ جێگرەوی چییە؟ جێگرەوی ڕاستییە؟ یان ڕاستگۆییە؟ گەر کەسێك درۆی کردبێت کەوابێت ڕاستی نەوتووە؟ یان نا- ڕاستی وتووە؟ ئایا ڕاستی نەوتن درۆکردنە؟ کە درۆشمان لەگەڵ دەکرێت پێویستمان بە چییە؟ بە زانینی ڕاستی؟ باشە چۆن بە ڕاستی دەگەین؟ لەڕێگای حاڵیبوون لە درۆ؟ وتنی ناڕاست لەبەر پێویستی و بەرژەوەندی نەبووە؟ باشە ئەم دیاردەیە لە گشت کولتوور و شارستانییەکان بەو جۆرە بووە؟ کەواتە، درۆ و کولتوور، یان درۆ و شارستانی چ پەیوەندییەکیان بە یەکەوە هەیە؟

وێڕای ئەوە، ڕوونتر بپرسین: کام کولتوور، یان شارستانی زۆرترین درۆی تیاکراوە؟ چ سەردەمێك (چاخێک، سەدەیەک)، سەردەمی کۆن، یان سەردەمی نوێ، داهێنانی لە درۆ دا کردووە؟ ئێمە ئێستا، کە لە قۆناغی کۆمەڵگەی پاش پیشەسازی و کۆمەڵگەی ئەلەکترۆنیداین، ئایا درۆش هێندەی ئەو گەشە ئابووری و تەکنیکییە گەشەی نەکردوە؟ واتە درۆش هاوچەرخ نەبووە؟ لێرەوە دەشێت پرسیارەکان ئاستێکی تر وەرگرن: کام چینی کۆمەڵایەتی (هەژار، یان دەوڵەمەند) زۆرتر درۆ

دەکات؟ کام ڕەگەز(نێر یان مێ) درۆزنترە؟ واتە درۆ پەیوەندی بە جێندەرەوە هەیە؟ ڕوونتر بدوێین، درۆ دیاردەیەکی پیاوانەیە، یان ژنانە؟ درۆ تەنیا دیاردەیەکی مرۆییە؟ یان ئاژەڵەکانیش توانای درۆکردنیان هەیە؟ ڕیشەی درۆ مێتافیزیکییە؟ گەر مێتافیزیکییە، ئایا ئایینەکان درۆ دەکەن؟ ئایا ئاین بە لەناوبردنی درۆیە، یان خودی ئاین، لەڕێگای گێڕانەوەکانییەوە، دروستکەری درۆیە؟ مەبەستمان ئایا هەقایەتەکانی ئاین جێیگومان نیین؟ مەگەر ئاین بەپێی بانگەشەکانی لەگەڵ درۆ یەکناگرنەوە؟ ئایا درۆکردن لەزانینی دەوڵەت؟ باشە زیرەکی لە درۆکردن بە مانای ئەوە نایەت، کە ئەو زیرەکییە گومانلەکراوە؟

هەر تایبەت بەو لایەنە شیاوە بپرسین: هەندێك ڕەفتاری کۆمەڵایەتی نا-ئاخاوتنانە، وەك زەردەخەنە و ئاماژەکانی دەست، دەشێت ئەمانەش وەك درۆ تەماشابکرێن؟ خێزان، کۆمەڵگە، دامەزراوەکان، مزگەوت، قوتابخانە، زانکۆ، میدیا و شوێنە گشتییەکان (قاوەخانە، پارکی گشتی و....) شوێنی بەرهەمهێنانی درۆ نیین؟ چۆن دەزانین کەسێك درۆی لەگەڵدا کردووین؟ چۆن دەزانین ئەوەی وتراوە درۆیە لەکاتێکدا درۆکەمان ئاشکرانەکردوە؟ باشە درۆ ڕاستی دەشارێتەوە (وندەکات)؟ یان وتنی ڕستی دوادەخات؟کەوابێت لێرەوە دێینەسەر پرسیاری درۆ و شاردنەوە، درۆ و ئاشکراکردن: ئایا ئەم دوو لایەنە گرنگییان بە دیاریکردنی درۆ نییە؟گەر درۆ شاردنەوەی ڕاستی بێت، کەواتە پێویستمان بە ئاشکراکردنی ئەو ڕاستییەیە؟ چۆن دەتوانین بیسەڵمێنین کەسێك درۆی کردوە؟ ئەدی دەزگای ئاشکراکردنی درۆ Polygraph دەتوانێت بمانگەیەنێت بە ڕاستی؟ هاوکات شیاوە بپرسین ئایا درۆ لەبەردەم جۆرایەتیدا خۆیدەبینێتەوە؟ واتە دەتوانین باس لە جۆراوجۆری درۆ بکەین؟ ئەی درۆ لە پەیوەندییدا نییە بە بەرژەوەندی و هاوکات بە نیەتیشەوە؟

شوێنێک بۆ درۆ لە مێژووی فەلسەفەدا

بێئەوەی وەڵامی پرسیارەکانی لای سەرەوە بدەینەوە ئاماژە بەوە دەکەین، کە لە مێژووی فەلسەفەدا درۆ بابەتی گفتووگۆی فەیلەسوفان بووە. فەلسەفە لە ئەفلاتونەوە تا دێریدا، واتە لە یۆنانەوە: ئەفلاتون، ئەریستۆ،دواتر لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ئەگۆستینۆس Augustinus و لەگەڵ دەرکەوتنی سەدەی ڕێنیسانس لە سەدەی 16، میشێل دی مونتین Michel de Montaigne، دواتر لە سەدەی 18، ڕۆسۆ و کانت، و لە سەدەی 19، نیچە، و لەسەدەی 20 دا، ئەلەکساندەر کۆیرە Koyré ، ئارێنت Arendt، پاشانیش دێریدا وتنی درۆیان خستەتەژێر

پرسیارەوە. بۆ نموونە، ئەفلاتون لە دیالۆگی هیپیاسی بچکۆلە (Hippias Minor) ئاماژەی بۆ بوونی درۆزن و درۆزنێکی فێڵباز کردووە. پاش ئەفلاتون دەبینین گفتوگۆی فەلسەفی ئەریستۆ تایبەت بە درۆ و پەیوەندی درۆ بە مەیل و بە نیەتەوە بە درۆکردن گرێداوە. لای ئەریستۆ توانای درۆکردن گرینگ نییە، بەڵکو گرنگ ئەو مەیلەیە درۆزن بە درۆکردن هەیەتی.

دیارە فەلسەفە لەگەڵ دەرکەوتنی ئامانجی گەڕان بووە بەدوای ڕاستی، واتە درۆ ئەو دوژمنە بووە فەلسەفە هەمیشە کاری بۆ نەمانی کردووە. درۆ، وێنە، ئەفسانە، جەهل و خەڵەتاندن ئەو دژە جەمسەرانە بوونە ڕاستی ڕووبەڕوویان بووەتەوە. بەم جۆرە، گەر ڕاستی لە خانەی نا-درۆ دا پۆلینبکەین درۆ لە خانەی نا-ڕاست دا پۆلیندەکەین، بەڵام ئەم پۆلینە پێماندەڵێت دژەجەمسەری درۆ ڕاستی نییە، بەڵکو ڕاستگۆییە، کە دواتر ئەم لایەنە لە توێژینەوەیەکی دەریدا دا ، بەناوی “”مێژووی درۆ””، دەردەکەوێت.

دەریدا کە پەیوایە کردەی درۆ کردەیەکی مەبەستدارە ئەم لایەنە لای ئۆگۆستینۆس ئاڕاستەیەکی دی وەرگرتووە. بۆ ئۆگۆستینۆس درۆ شتێکی مەبەستییە و مرۆق لەگەڵ خودی خۆی دا درۆ ناکات. هاوکات ئۆگۆستینۆس پەیوایە دەکرێت وتنێکی هەڵەمان وتبێت بە ئەوەی درۆشمانکردبێت. ئەم لایەنە بەوە ڕووندەکاتەوە، کە ئامانج لەو درۆیە خەڵەتاندنی ئەوەی تر (کەسی دووەم) نەبووە. وێڕای ئەوە، وتنی شتی هەڵە، کە پێمانوایە ڕاستمان وتوە مانای ئەوە نییە درۆزن بین، بەڵام وتنی ڕاست، کە پێمانوایە هەڵەیە درۆزنمان دەکات. بەپێی ئەم بیرمەندە دەتوانین هەڵە بکەین، بەڵام هەڵەکار درۆزن نییە. واتە هەڵە لە درۆ جیایە. گفتوگۆکەی دەریدا لەمبارەیەوە پێماندەڵێت درۆ لەگەڵ خودی خۆدا نەشیاو و بێمانایە، لەبەرئەوەی ناکرێت مرۆق شتێك بۆ خۆی بڵێیت، کە لە ڕاستییەوە دور بێت، لەو ڕاستییەی ئەم مرۆقە بیریلێدەکاتەوە. ئەمەش ئەو تێگەیشتنەمان لادروستدەکات، کە ئەو کاتەی مرۆق درۆ لەگەڵ خودی خۆی دا دەکات ئاگایی بوونی نییە. ئۆگۆستینۆس پەیوایە دەکرێت ئەمە قسەیەك بکەین هەڵەبێت بەبێ ئەوەی درۆشبکەین، ئەگەر پێمانوابێت ئەوەی وتومانە ڕاستە ئەوا مەبەستمان ئەوە نەبووە کەس بخەڵەتێنین. کەواتە دەتوانین قسەیەکی ڕاست بڵێین لەکاتێکدا درۆشدەکەین، ئەمە ئەگەر مەبەست لە وتنەکە خەڵەتاندنی ئەویترێک بێت. دەریدا گریمانی بوونی پەیوەندی دەکات لەنێوان درۆ و مەبەستگەریدا، ئەمەش لەسەر ئەو بناغەیەی، ئەم بیرمەندە پەیوایە سەختە ئەوە بسەلمێنین کەسێك درۆیکردوە بەس دەتوانین ئەوە بسەلمێنین ڕاستی نەوتووە. دەریدا جەختلەوەش دەکات، ئەستەمە کەسێك درۆ لەگەڵ خۆی بکات. مرۆق

ناتوانێت بەمە بەستەوە شتێك بەخۆی بێت، بەخۆخۆڕێتاندنی خۆی، كە جیا بێت لەوەی بیریلێدەكاتەوە. هەرچی ڕەسەنە پێیوایە مرۆڤ تەنیا لەو حاڵەتەدا درۆ لەگەڵ خۆیدا دەكات، كە خۆی وەك كەسێكی سەربەخۆ ببینێت.

لە سەدەی ڕێنیسانس و دەركەوتنی فەلسەفەی مۆدێرنە درۆ بەشێك بووە لە گفتوگۆ فەلسەفییەكان. میشێل دی مونتین لەمەوە بەدوای ئەوەدا وێڵبووە، ئایا درۆ دژەجەمسەرەكەی تەنیا ڕاستییە، یان درۆ هەزارەها ڕووی تریشی هەیە؟ ئەم لایەنە تا ئێستاش بەشێك لە گفتوگۆ فەلسەفییەكان تایبەت بە درۆ پێكدێنێت. لە سەدەی 18 و لەگەڵ هاتنی فەلسەفەی ڕۆشنگەریی ڕۆسۆ، بە ئەوە دەچن ئەو درۆیەی بە بەرژەوەندی دەیكەیت و ئامانجت زیان گەیاندن نییە بە ئەوانیتر و بە خۆت بە درۆ دانانرێت. تەنانەت ئەوەش، كە وتوتە درۆ نییە، بەڵكو وەناكردنە. سەرباری ئەوە، بەپێی تێگەیشتنی كانت، كە فەیلەسوفی سەردەمی ڕۆشنگەرییە، وتنی ڕاستی پێویست و مەرجدار نییە. واتە ڕاستی دەبێت بوترێت. وتنی ڕاستی ئەركێكی پیرۆزە و ئەو پیرۆزییەی ڕاستی تەنیا ئاینی نییە، بەڵكو عەقڵیشە. كانت وتەنی، درۆ بەسوود نییە، چونكە درۆ دژ بە ئەرك و ڕەوشتی ئاخاوتنە. ئاخاوتن بە ئەوەیە، كە دەبێت ڕاستی بوترێت. ئاخاوتن بەڵێنێكە بە وتنی ڕاستی بۆیە درۆ شكاندنی ئەم بەڵێنەیە. بەم جۆرە، كانت وتەنی، درۆ لادانە لە بەڵێن، درۆ بەجێنەگەیاندنی ئەو بەڵێنەیە درۆزن نەیهێناوەتە دی بە وتنی ڕاستی.

لە سەدەی 19 دا نیچە هێرشێكی زۆر دەكاتە سەر فەلسەفەی ڕۆژئاوا و تێگەیشتنی ئەم فەلسەفەیەش بۆ واتای ڕاستی ڕاڤەدەكات. ئەوەی نیچە بەلایەوە سەیرە ئەوە بووە، كە مرۆڤەكان وتنی ڕاستیان بەلاوە گرینگە نەك لە بەرئەوە خواوەندێك لە خواوەندەكان درۆی حەرامكردووە، بەڵكو لە بەرئەوەی وتنی ڕاستی خۆشترە و هەرچی درۆیە پێویستی بە داهێنان و شاردنەوە و یادە. كەوابێت، درۆ داوای زیرەكی و كارزانییمانلێدەكات، هەرچی ڕاستییە شتێكی ئەوتۆی پێویست نییە. ئەمەو لە دیدی نیچە درۆ بەرهەمی هێزییە، بەڵام لە سەدەی 20 دا دەبینین فەلسەفە بەجۆرێك سەیری درۆ و بەرژەوەندی دەكات، كە یەكانگیری یەكن، بەتایبەت لە بواری سیاسیدا. دیدی كوێریش، فەیلەسوفی فەرەنسی بەڕەچەڵەك ڕووس، بە درۆ قسەكردنە لە مانای سیستەمە سیاسییە تۆتالیتارییەكان بە درۆ. دواجار دەریدا لەڕێگای ئارێنتەوە دەیەوێت مێژوویەك بۆ درۆ بنوسێتەوە، بەڵام نووسینەوەی ئەو مێژووە بە سانا نازانێت و لەكاتی خستنەڕووی مێژووەكە ئەوە دەردەكەوێت، كە درۆ مێژوویەكی سەربەخۆی هەیە و درۆ لە بواری سیاسەتدا بەشێكە لەو مێژووە. ئەمەی كوێری و ئارێنت سەبارەت بە

درۆی سیاسی قسەیلێوەدەکەن کوتومت لە ئێستا لە کوردستان کارایە. درۆی سیاسی کوردی درۆیەکە دا بڕاو نییە لە مێژووی کورد، ب□ تایبەت مێژووی ناسیۆنالیزمی کوردی. پێشبڕکێی بنەماڵە سیاسییەکان لەسەر درۆی سیاسی ڕێزمانی خۆی هەیە و هۆنینەوەی درۆکانیش سۆز و نەتەوەپەرستی ڕایگرتووە(خانەوادەی شەهیدان، هەژاران و بەشخوراوان و…هتد).

لە کۆتایشدا دەڵێین، درۆ فانتازما phantasm (خەیال و خورافیات) نییە هەروەك ئەوەی یۆنانییەکان بۆیچوون و پسۆدۆس Pseudos (ساختە، فێڵ، در□) ی□ش نییە، کە هەڵە و خەڵەتاندن پێکەوە کۆدەکاتەوە، هاوکات درۆ دژە جەمسەری هەڵەش نییە، بەڵکو دژەجەمسەری هەڵە ڕاستگۆییە. تەنانەت درۆ نامەبەستیش نییە هەروەك ئەفلاتون بۆیچووە. جاریوایە دەزانین درۆ دەکەین، بەڵام ئەمە جیایە لەوەی، کە پێمانوایە درۆ دەکەین، یان نەمانزانیووە درۆمانکردووە. دێریدا پێیوایە ئەستەمە ئەوە بسەلمێنین، کەسێك درۆیکردووە، بەڵام دەتوانین ئەوە بسەلمێنین ڕاستی نەوتووە. لێرە دەکرێت قسەمان هەبێت لەسەر درۆ بە مەبەستەوە و درۆ بەبێ مەبەست (بێ ئاگا و بەبێ هوشیاری). گەر راستیش وتنی ئەو شتە بێت پێویستە بوترێت ئەوا درۆ وتنی شتێکی ترە، وتنک□ش بەمەبەستەوە بێت درۆیە ئەگەرچی لای ئەریستۆ درۆ بە نیەتەوە گرێدراوە، تەنانەت گەر ڕاستی پیرۆزیش بێت هەروەك ئەوەی ئۆگۆستینۆس ئاماژەی پێداوە کەواتە درۆ بۆ لێدانی ئەو ڕاستیی□ کە پیرۆزکراوە. ڕونتر بدوێین: بۆئەوەی لە درۆ بگەین پێویستمان بە تێگەیشتنە لە دوانەیی ڕاستگۆیی/درۆ کە ڕیشەی لە وتاری مێتافیزیکی ڕۆژئاوا داکوتیوە. بۆیە وتنی درۆ بەناوی ڕاستییەوە ڕاستی بێ بەها دەکات. ئەو ڕاستییەش، کە ناوترێت و دەشاردرێتەوە نایب□ت بە درۆ. شاردنەوەی زانیاری بەمانای وتنی درۆ نایەت، کاتێك شاردنەوەی زانیاری بەمانای وتنی درۆ دێت. کە شتێکی تر بوترێت. شتێک کە ناڕاستە.

ئازاد حەمە

رفڕێنسەکان

Jacques Derrida. History of the Lie: Prolegomena in: Without.1
Alibi. Transl. P. Kamuf. Stanford University Press, Stanford.
.2002. pp. 28–70

2. Jacques Derrida. Histoire du mensonge prolégomènes. Galilee edition. 2012.
3. Hannah Arendt. “Sanning och Politik”, i Mellan det förflutna och framtiden, övers Annika Ruth Persson. Göteborg: Daidalos, 2004.
4.Arendt A. Lying in Politics. Reflections in The Pentagon Papers in: The New York Review of Books 17, 8/1971, pp. 30–39.
4. Alexandre Koyré . La fonction politique du mensonge moderne. www.jstor.org

---

فلاشباک.. لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە -7- ستیڤان شەمزینی

بەشی حەوتەم

ئەم چرکەیە، کاتژمێر 7:45 خولەکی شەوە، ئەوە دوا جگەرەی پاکەتی دووەمی ئەمڕۆیە دەیکێشم، واتە لە بەیانییەوە تا ئێستا ئەمە 40 جگەرە بکێشم، تازە ئەم جۆرە جگەرەیە دەکێشم، ناوی “کۆنگرێس”ە، ئەم دوکەڵە وەک چڵوکی دڵم وایە. هەردوو دووکەڵەکەم خۆش ئەوێ. دوو سێ پێکیشم خواردەتەوە و مێشکم کەمێک ئاڵۆزە، خەیاڵاتی سەیر سەیر بەناو ئەو دنیا قووڵەی مێشکمدا هاتوچۆ دەکات، خەونم هەیە و ئەم وڵاتەش هی ئەوە نییە هیچ خەونێکت هەبێت، لەم وڵاتی جەهلی هەزار ساڵە و نغرۆی کەلتووری خێڵ و چەک و خوێن، خەونبینین بۆ تایبەت ئەو جۆرە خەونانەی ئەمە هەمانە، تابۆ و سنوور شکاندن و درز خستنە عەرشی خودایە.

خەڵکی ئەم وڵاتە، کۆیلەی پارە و ورگیانن، مێشکیان فەرامۆش کردووە، عەقڵ ئەسیرێکی هەمیشەیی زیندانی ئاین و خێڵ و ناسیۆنالیزمی پاشکەوتووی کوردە. پارە خوایەکی نوێیە و زۆرترین بەندەی هەیە. “مارکس” لە زمانی “شکسپیر”ەوە وەسفی پارە دەکات بەوەی “خوایەکی روون و ئاشکرایە و قەحپەیەکی گشتیی و جیهانییە”. سەیری ئەو بازاڕە بکەن، هەرچی دەبینیت هەر را دەکات،

هەراوهوریایە، پاڵپشتە و قەرەباڵغییە، هەمووی بە دووی فلسدا را دەکات. ئەرێ بۆ کەسێک هەیە بزانێت پارە خوا نییە؟ بۆ کەسێک هەیە بزانێت پارە بۆ خۆشی خۆی سەرف بکات؟. وەک هەمیشە باوکم دەیووت “زۆربەی پارەدارەکان لەگەڵ پاسەوانی بانکەکان هیچ جیاوازییەکیان نییە”.

کێشەکەم هەر ئەوە نییە دوژمنایەتییەکی عەقڵانیم هەیە لەگەڵ کۆمەڵگە، بەڵکو کێشەیەکی تریشم هەیە کە عاشقم، ئەم کۆمەڵگەیە سەرباری ئەوە عەقڵانی نییە، هەستەکی و عاتیفی و عیرفانیش نییە. هیچ شتێک هێندەی سۆز و عەشق لەم وڵاتە هێڵی سووری بەدەوردا نەکێشراوە، کۆمەڵگەیەک ڕشانەوەی لە عەشق بێت، هەر بە ئەوە باشە وێرانی بکەیت. هەر بە ئەوە باشە یەک شەق لە دابونەریتەکانی هەڵبدەیت و بیخەیتە ناو زبالەی خۆڵەوە. “هەبز” دەیووت “مرۆڤ گورگە بۆ برای مرۆڤی خۆی”. ئەمە کتومت ئەو دۆخەیە لە کوردستان بوونی هەیە، مرۆڤ دەبینی تەنیا جانەوەرێکە بۆ خواردنی برا مرۆڤەکەی. ئای خودا تۆبڵێی لە مرۆڤ دڕندەتر چ ئاژەڵێک بێ؟.

عاشقم و کێشەی عەشقم هەیە، وەک پێویست نیم لەگەڵ مەعشوقەکەم، زوو زوو دڵی دەشکێنم، کە لێشم دوور دەکەوێتەوە، وەک “نزار قەبانی” لە شیعری “بەلقیس”دا دەڵێ “بەلقیس، لەم ون مەبە.. لەبەرئەوەی دوای تۆ.. خۆر کەنارەکان ڕووناک ناکاتەوە”. لە حاڵێکدام نەدەتوانم دەستبەرداری عەشق بم و نەدەتوانم دڵی مەعشوق رابگرم، پەرەگرافێکی ڕۆمانی “ساتێ مەرگ.. ساتێ عەشق”ی ریمارک، بە ئێستای من زۆر گونجاوە. مەبەستم لەم پەرەگرافەیە “زۆر دڵتەنگم، ئەوەندە مەراقم هەیە پێدەچێ بمکوژێت.. بریا توانام هەبووایە لە یادت بکەم، ئەوکات بە سۆزێکی پووچ و بە نرخەوە دەڕۆیشتم، هەرگیز هەستم بەخەم نەدەکرد، لەو بەختەوەرییە ڕەشەدا دەژیام کە دیوە نەیارەکەی خۆشبەختییە”. هەناسەکانم خەریکە ئەمخنکێنن، خەونەکانم ئازاری چاوم ئەدەن.

عاشقێکی فاشیلم، بۆیە خەریکە دەبمە شاعیرێکی باش، عاشقێکی فاشیلم بۆیە خەریکە دەبمە مەیخۆرێکی باش، عاشقێکی فاشیلم بۆیە خەریکە دەبمە عارفێکی باش، عاشقێکی فاشیلم بۆیە خەریکە دەبمە بە نەوایەکی شار. هیچ شتێک نییە پێوەی بنازم، تەنیا ئەوە نەبێت ڕۆژێک لە ڕۆژان توانیم دڵی جوانێکی ئەفسانەیی بەدەستبهێنم، لە کاتێکدا خەریکە لە دۆزەخی دە[illegible]قیمدا دەیسووتێنم. نازانم چی دەڵێم، بەڵام ئەوەی دەیڵێم هەقیقەتی خۆمە، وەلێ لەسەر هەقیقەت، وتەکەی ئۆسکار وایڵد بەبیر دەهێنمەوە کە دەڵێ “ئەندێشە لای شاعیر هەقیقەتە، هەقیقەتیش هیچ شتێک نییە”.

25-12-1997

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 27-30 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

سێکس و عەشق.. بەختیار محەمەد

ڕەنگە هیچ لەوە خۆشتر نەبێ، کە عەشق و سێکس پێکەوە بێ. واتە تۆ کەسێکت خۆش بوێ، ئنجا سێکسی لەگەڵدا بکەی. بەنموونە: تامی سێکسی ژنەکەت، کە خۆشت دەوێ، زۆر جیاوازە لەوەی، کە خۆشت ناوێ. ڕاستییەکەی سێکس بەبێ عەشق دەبێتە سێکسێکی میکانیکی سارد و سڕ. ئەمە کێشە و موعاناتی زۆربەی هەرە زۆری پیاو و ژنی کۆمەڵگەکانی ئێمەیە. زۆربەی پیاو و ژنەکان بەڕێکەوت هاوسەرگیریی دەکەن، بۆیە دەشێ بەڕێکەوت و دەگمەنیش عەشقیان لە نێواندا چی ببێ؛ بۆیەش کەمتر سێکسی عاشقانە دەکەن؛ تا ئێستا زۆربەی تاکانی کۆمەڵگەی ئێمە (مەبەستم تاکانی سەربە جووتەکانە) هەر بە غەریزە و وەك ئاژەڵ (بە ئامانجی زاوزێ) جووت دەبن، نەك وەك هونەری مەزنی چێژی عەشق و سێکس. وەك دەزانین یەکێك لە شتە هەرە چێژبەخش و خۆشەکانی ژیانی سروشتیی مرۆڤ، سێکسە (عەشقی سێکسانەیە)؛ لێ کۆمەڵگەی ئێمە (لەبەر هۆکاری دابونەریت و ئایین) تاکانی لەم چێژە سروشتییە مرۆییە مەزنە مەحروم و بێ بەش کردووە (دیارە من لێرە باسی تراژیدیای تەنیایی زۆرەملێش ناکەم، کە لەم یەك دوو دەیەی ڕابردوودا – لە سۆنگەی کۆمەڵێك فاکتەر و قەیرانەوە – بەسەر بێوەپیاو و بێوەژن و کچان و کوڕانی کۆمەڵگەی ئێمەدا سەپێندراوە). کۆمەڵگەی ئێمە تاکەکانی لە دوو شتی (پێداویستی) غەریزیی سروشتی هەرە گرنگ بێ بەش کردووە، کە ئەوانیش سێکس و عەشقن. با بە ڕاستییەکەی بڵێین: سێکسی عاشقانە و عەشقی سێکسییە. هەڵبەت ئەم پێوەندییە هەرگیز نایێتە دی، ئەگەر ئازادییەکان بۆ تاك و لە کۆمەڵگەشدا دابین و فەراهەم نەبن؛ واتە ئازادییە کەسیی و کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان…

بەختیار محەمەد

ئەمەکناسی و پاڕانەوەی کورد لەبەرامبەر چاکەی دۆستەکانیدا.. ڕەسوڵ بۆسکێنی

بەهۆی هەڵکەوتەی شوێنی نیشتمانەکەی، کورد بەدرێژایی مێژوو باشترین خزمەتی بە فارس و تورك و عەرەب کردووە، بابەزیانی خۆشی تەواوبووبێ، لەسەردەمی تازەشدا سەرەڕای دراوسێکانی باشترین خزمەتی بەوڵاتە ڕۆژئاواییەکان کردووە، کەچی لەدوای ڕاپەڕین و بەتایبەت لەم ساڵانەی دواییدا، بەردەوام لەگوتاری سیاسییە باڵاکانی هەرێم بەرگوێمان دەکەوێ:"سوپاسی فڵان وڵات دەکەین لەڕۆژی تەنگانەدا بەهانای گەلی ئێمەوە هاتوون"، و "داوا دەکەین لەیارمەتیدانی گەلەکەمان زیاتر بەردەوام بن"، دووبارەکردنەوەی بەردەوامی ئەم وشانە، وای کردووە ئەم کارە‌ لەبەرچاوی زۆربەماندا ئاسایی بێ و تەنانەت لایەنی باشە بنوێنێ. لەوانەیە مەبەستی سیاسییەکانیش هەرئەمەبێت، سەرەڕای پیشاندانی چاکەخوازی و ئەمەگناسی، خۆشیان وادەنوێنن ئەوان چاکەی دۆستانیان لەبیرناکەن، بەڵام لەڕاستیدا نەگونجاوە سوپاسگوزاری چاکەی خەڵك بیت و چاکەی خۆت بۆ ئەوان لەبەرچاونەگری.
لەڕاستیدا کێشەکە نەلێقەوماوی و بێ دەرەتانی کورد و نە ئەمەك و وەفاداری دەسەڵاتدارانی کوردە، نەچاکەخوازی و خەمخۆری ئەوانی تربووە، نەئێمە قەرزارباری چاکەی ئەوانین و نەئەوانیش بۆ بەرامبەر چاکەیان لەگەڵ ئێمەداکردووە، بەڵکو ئەوە شتێکی سروشتییە، جیهان لەسەر بنەمای هاوکاری و بەرژەوەندی دوولایەنە وەستاوە، بەڵام ئایا هەر ئەوان چاکەیان لەگەڵ ئێمە کردووە و ئێمە گەلێکی دەستوپێ سپین و هیچ چاکەییەکمان بۆ ئەوان نییە؟، ئەی بۆ کەس باسی چاکەی ئێمە لەگەڵ ئەوان ناکات، یاخود دنیا دەستی بۆ دەستە و ئەوان خاوەن دەسەڵات و ئێمە لاوازین، هەر چاکە و نمەکی ئەوان بەسەر ئێمەوە دیارە و کار و چاکەی ئێمە بۆ ئەوان بادەیبات، ئەی بەهەدەڕچوونی چاکەی ئێمە لەگەڵ ئەوان، بێمنەتی ئەوانە، یاخود لاوازی و شەرمنی و تێکشکاوی ڕۆحی سەرکردە و سیاسیەکانی کوردە؟.

بێگومان هەندێك دەوڵەت و کەسایەتی سیاسی و مرۆڤدۆستی جیهانی،

وەك: مادام میتەران، یاخود ڕۆژنامەنووسی مرۆڤدۆست و چالاك وەك: کریس کۆچێرا و ڕێکخراوی مرۆڤدۆستی جیهانی وەك مافی مرۆڤ و میدل ئیست ووچ … هتد، هەن، بەهەر هۆکارێك بێت، سۆز و میهرەبانیان بەرامبەر گەلەکەمان ئەنجامداوە و چاکەی زۆریان بەسەرمانەوە هەیە، ئێمەش وەك ئەرکێکی ئەخلاقی پێویستە ئەمەکناسی خۆمان دەربڕین و سوپاسگوزاربین، بۆ ئەو مرۆڤدۆستی و چاکەخوازیەیان، بەڵام ناکرێت هەڵوێستی دەوڵەتانیش بەهەمان پێوەر لەبەرچاوبگرین، چونکە لەوانەیە کەم دەوڵەت بتوانن ئەوە بسەلمێنن، ئەو کێشە و ڕەخنەی تووشی خۆیان کردووە، تەنیا لەبەر چاوی کاڵی کوردبووە، هەر دوورنەڕۆین بەرژەوەندی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لەگەڵ ڕۆژئاوای کوردستان یەکی دەگرتەوە و ئەمریکا هاوکاری کوردانی ڕۆژئاوابوو، لەبەرامبەردا تورکیای ئەندامی ناتۆ و دۆستی دێرینەی هەڕەشەی لەئەمریکا کرد، پەیوەندی سیاسی و دیبلۆماسیان گرژی تێکەوت، تەنانەت بەدژی ئەمریکا پەیوەندی لەگەڵ ڕووسیای ڕکابەری ئەمریکا برەوپێدا و ئەمریکا لە هاوکاری کورد بەردەوام بوو.

بەڵگە نەویستە بەرژەوەندی سیاسی لایەن و دەوڵەتان لەسەر بنەمای بەرژەوەندی دوو لایەنە وەستاوە، لەڕابردوودا کەم نەتەوەی جیهان ئەوەندەی کورد بەدبەخت و بێ پشتوپەنابووە، هەربۆیە دەگوترێ دۆستی کورد تەنیا شاخەکانیانە، زۆرجار دوژمنانی بەتاك و گەلە کۆمەکێ زوڵمیان لەکورد کردووە، ڕێکەوتنامەی تایبەتیان لەسەر چەوساندنەوە و لەناوبردنمان ئەنجامداوە، کەسیش نەبووە ڕێگا لەو کارە بگرێت، تەنانەت لە 1988، کەساڵی بێ کەسی و بێ پشتیوانی و نەهامەتیەکانی کوردبوو، بەعس بڕیاری ئەنفال و لەناوبردنی کوردی دابوو، بەڵام یەك دەوڵەتی دیموکرات و مرۆڤدۆستی جیهان بچوکترین ناڕەزاییان دەرنەبڕی، جگەلە کۆماری ئیسلامیی ئێران، وەك پێشتر بەهانای هاووڵاتیانی بەشمەینەتی کوردی باشوورەوە هات، جێگای سوپاس و پێزانینە، بێگومان ئەویش تەنیا لەبەرچاوی کاڵی کورد نەبووە، بەڵکو زۆر بەرژەوەندیی سیاسی و چەکداریی پەیوەندیداری خۆی هەبووە. کۆماری ئیسلامی بەرژەوەندی خۆی لەهاوکاریی شۆڕشی کوردی باشووردەبینییەوە، کوردی باشوور دوژمنی دوژمنەکەی بوو، لەکاتی شەڕی عیراق – ئێران، لەبەرامبەر هێزی سوپای عیراق لەسنووری کوردستان ئێران گیری خواردبوو، نەیدەتوانی سنوورەکان تێپەڕێنی، بۆ یەکەمجار ڕێکەوتنی کورد لەگەڵ ئێران، لەسنووری حاجی ئۆمەران کاری سەربازی هاوبەش لەنێو سنووری عیراقدا ئەنجام درا و سەرکەوتنی بەدەستهێنا، دیارە کورد باجەکەیشی داو بەعس تۆڵەیی خۆی بەئەنفال کردنی بارزانیەکان ڕشت، هەروەها ئێران بەهاوبەشی لەگەڵ

کورد توانی هەڵەبجە بگرێ و لە قوڵایی خاکی عیراق بیرە نەوتەکانی کەرکوك وێران بکات و شەڕێکی دەرونی گەورە لەگەڵ ڕژێمی سەدام بکات، لەلایەکی تر بەشێکی کوردستانی داگیرکراو لەبن دەستی ئێرانە، کوردانی ڕۆژهەڵات بەرگریان لەو پارچەی خاکی کوردستان دەکرد، بۆ بەدەستهێنانی مافی چارەی خۆنووسین، بەڵام هەر کورد خۆی لوتکە بەلوتکەی ژێردەستەڵاتی شۆڕشی کوردی بەخوێنی لاوەکانی خۆی بۆ ئێران وەرگرتەوە، سەرەڕای ئەوانەش ئێران پێویستی بەوە هەبوو لەڕێگای پشتیوانی کوردانی عیراق سەدام و لایەنگرانی لەبەرچاوی جیهان ڕسوابکات، لەسەردەمی تازەشدا ئێران هاوکاری هەرێمی کوردستانی کرد، لەدژی هێزەکانی داعش لەهێرش کردن بۆ سەر هەولێر، ئەمەش بووە هۆی پاراستنی هەولێر لەپەلاماری داعش، دواتریش بەهەرهۆکارێك بوو، ئێران لەڕاگەیاندنەکاندا بەتوندی ئەمەی بەسەرچاوی هەرێم دادایەوە، ئەم کارەی ئێران زۆر بەئاسایی وەرگیرا، چونکە دەسەڵاتداران و سیاسیەکانی هەرێم هەمیشە زەبوونی خۆیان و چاکەی ئەوانی تریان بەرامبەر بە کورد دەربڕیوە، ئەگینا لەڕاستیدا ئاوانییە، بەڵێ ئێران هەولێری پاراست لەپەلاماری داعش، بەڵام ئەمە چەندە سوودی بۆ هەرێم هەبووە، بۆ ئێران سوودی کەمترنییە، چونکە ئێران دەوڵەتێکی خاوەن پێگە و فەرهەنگێکی سیاسی قوڵە، دەزانێت ئەگەر هەرێمی کوردستان بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی داعش خەتەری لەهەمووان زیاتر بۆ سەر ئێران هەیە، چونکە وەك ئەوەی دەوترا داعش بۆ مەرامی تایبەت دروست کراوە، ئەو کاتە ئێران بۆ ئەو خاوەن مەرامانە دەبووە پاروویەکی چەور، یان لانی کەم سەرئێشەیەکی زۆری بۆ ئێران دروست دەکرد، بەڵام وەك وتمان ئێران وڵاتێکی پڕ پێشینە و خاوەن فەرهەنگی سیاسیە نەیدەویست داعش ببێتە دراوسێی ئێران، لەبەرئەوە باشترین کار ئەوەیە لەهەولێر ڕێگای لێ بگرێت و نەهێڵێت لەئێران نزیك ببێتەوە، ئەو کاتە دەتوانێت بەئارەزووی خۆی بەرامبەر بەداعش بجەنگێت لەڕێگای هاوکاری بۆ دۆستەکانی، ئەمەش دوو مەبەست دەپێکێ، لەلایەك شەڕی گروپی دژەمرۆیی داعش لەخۆی دووردەخاتەوە، لەلایەکی تریش ئەو هاوکارییەی پێشکەش بەدۆستەکانی دەکات، جێگای خۆی دەگرێت و ئەوان سوپاسگوزاردەکات، کەواتە: ئێران تەنیا لەبەر خاتری چاوی کاڵی کورد نەبووە،هاوکاری هەولێری کردووە لەدژی پەلاماری داعش، ئەی کەواتە بۆچی ئێمە تەنیا چاکەی ئەوان لەبەرامبەر خۆمان دەبینین و چاکەی خۆمان بەرامبەر بەئەوان نابینین، ئەنجامەکەی هەر ئاوای لێ دێت، دەتوانین سەدان نموونەی لەم شێوەیە بێنینەوە، کەواتە هاوکاری ئێران بۆ کوردی باشوور بێ بەرامبەرنەبووە، بەڵکو ئەو هاوکارییە بەزیادەوە خزمەتی بەرژەوەندییەکانی ئێرانی کردووە. ئەی کەواتە بۆچی سیاسییەکانی

هەرێم لەهەر بۆنەیەکدا دەرفەت دێنن سوپاسگوزاری خۆیان بۆ ئێران دەرببڕن و چاکەی ئێران بەسەرچاوی خەڵکی باشووری کوردستاندا بدەنەوە، تەنانەت سەرۆکی هەرێم لە دواسەفەری ئەمجارەشدا سوپاسگوزاری خۆی بۆ ئێران دەربڕی و کوردی بەبەشێك لە شۆڕشی ئێران ناوبرد، هیچ قەیدی نییە، وتمان کورد نەتەوەیەکی ئەمەکناسە و چاکەی دۆستەکانی لەبیرناکات، ئەی بۆچی قەت باسی ئەوە ناکەن، کوردی باشوور ئەوهەموو خزمەتە گەورەیان بەبەرژەوەندییەکانی ئێران کردووە.

دەربارەی وڵاتانی ڕۆژئاواش، بەمێژووی تازەدا بچۆرەوە زۆربەی دەوڵەتەکان لەسەردەستی ئەوان یان بەئاگاداری ئەوان دروست بوون، بەڵام ئەوەی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا بەکوردیان کردووە، لەوانەی ڕۆژهەڵات زیاتر نەبێت کەمترنییە، گەر هاوکاری کوردیشیان کردبێ بۆ بەرژەوەندی خۆیان نەبووە، هەر کاتێکیش بەرژەوەندیەکەیان بەئامانج گەیشتبێ، یەکسەر کشاونەتەوە و وازیان لەهەموو شتێك هێناوە، بۆ نموونە: لەحەفتاکانی سەدەی ڕابردوو عیراق خەریك بوو ڕوو لەسۆڤیەت وەرگێڕێ، لەبەرامبەردا سۆڤیەتی قەڵای سۆشیالیستی و پشتیوانی گەلانی ژێردەستە و چەوساوە، مەنگۆلیای دۆستی هاندا بڵێت داواکاری کورد دەباتە نەتەوە یەکگرتووە، بەڵام کاتێ عیراق بای دایەوە لای ڕووسیا، ئەو باسە داخرا و هەرگیز جارێکی تر باس نەکرایەوە.

کاتێك ڕژێمی سەدام حسێن ڕووخا، کورد هەناسەیەکی ئارامی وەرگرت و ڕووخانی ڕژێمی سەدام بۆ کورد دەرفەتێکی زێڕین و سەردەمێکی تازەی حوکمڕانیی کوردی داهێنا، کەڵەسایەی دەسەڵاتی ئەمریکادا لەدڕندەترین دوژمنی سەردەم ڕزگاری بوو، پەرلەمان و حکومەتی هەرێم هاتنەکایە، بەڵام هەر بەوەندە ئێمە کەوتینە ژێر قەرزارباری ئەمریکا و تەواو، ئەی ئەو هەموو پشتگیریی و دڵسۆزیەی کورد لەکام خانەی بەرژەوەندیدا پۆلێن دەکرێ، سەرەڕای سەربڕینی شۆڕشی چواردەساڵەی ئەیلول لەلایەن ئەمریکا و دۆستەکانی، دواتریش سەرکردەکانی کورد هەر بەئاواتی پەیوەندی و ئاوڕێدانەوەیەکی ئەمریکا سەریان نایەوە، سەرەڕای ئەوەش کورد هەمیشە داخوازی پەیوەندی لەگەڵ ئەمریکا بووە، تەنانەت ئەمریکیەکانیش ئەوە دەزانن کورد دۆستێکی دڵسۆزی ئەمریکایە، لەوانەیە یەکێك لەهەرە کارەکتەرە چالاکەکان کورد بووە، پێش ڕووخانی سەدام، بۆ نزیك کردنەوە و یەکانگیرکردنی ئۆپۆزسیۆنی عێراقی لەگەڵ ئەمریکا و پشتیوانی مەیدانیی لەناو عیراقدا، لەڕاماڵینی هێزەکانی سەددام باشترین دڵنیایی بۆ ئەمریکا لەلای کوردبووە، دوای داگیرکردنی عیراقیش کورد

باشترین هاوکاری ئەمریکا و هاوپەیمانان بووە، بۆ دابین کردنی ئاسایشی هێزەکانی ئەمریکا، مەگەر تائێستاش باشترین شوێنی ئارام بۆ ئەمریکییەکان، نەك هەر لەعێراق، بەڵکو لەزۆربەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست باشووری کوردستان نییە؟
کوردستان بۆ ئەمریکا بایەخی زۆری هەیە، لەدوای ڕاپەڕین یەکێك لە سیاتمەدارانی ئەمریکا سەردانی هەرێمی کوردستانی کرد و دواتر لە وتارێکدا ڕایگەیاند، بایەخی باشووری کوردستان بۆ ئەمریکا، وەکو ژوورێکی دووپەنجەرە وایە، پەنجەرەیەکی بەسەر ڕۆژهەڵات و پەنجەرەیەکیش بەسەر ڕۆژئاوادا دەڕوانێت، دواتریش دەربارەی بایەخی هەرێمی کوردستان بۆ ئەمریکا ئۆباما بۆخۆی گوتی ”هەولێر لەبەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا بۆ ئێمە هێڵی سوورە”.

ئەوەی ماوەتەوە ئاماژەی پێ بدەم سەردەمی گروپی دژە مرۆیی داعش و یارمەتیدانی ئەمریکا بۆ کورد، لەو شەڕەدا ئەمریکا پشتگیریی سەربازی و ئاسمانی پێشکەش بەکوردکرد، بەڵێ ئەمە ڕاستە و دەبێ سوپاسگوزاربین، بەڵام گروپی ترسناکی داعش مەترسیەکی گەورە بوو لەسەر مرۆڤایەتی، بەگەواهی زۆر لایەنی جیهانی، کورد قارەمانانە لەبەرامبەر داعش وەستا و خوێنێکی زۆری لاوەکانی لەو پێناوەدا بەخشی، هەرخۆشمان لەزمانی ئەوانەوە دەمانوت: کورد لەبری هەموو جیهان شەڕی تیرۆر دەکات، سەرەڕای هەموو ئەوانەش کاتێك ئەمریکا لەکێشە درێژخایەنەکانی عیراق نیگەران بوو، خۆی ڕایگەیاند، ئەگەر لەعیراق بکشێنەوە هێزەکانیان دەبەنە هەرێمی کوردستان، بەڵام هەمیشە چاکەی ئەوان لەبەرامبەر ئێمەدا وەبیردەهێنرێتەوە.
ئەوەی مایەی سەرنجە لە جیاتی گرنگی و بایەخی ستراتیژیی کوردستان و دڵسۆزی کورد بەچاوی بێگانەکاندا بدەینەوە، بۆیان ڕوون بکەینەوە ئێمە دڵست و دڵسۆزی ئێوەین، ئێوە دەبێت پشتگیری ئەو دڵستە دڵسۆزەی خۆتان بکەن، تا ڕادەی ڕزگاربوونی کۆتوبەندی ژێردەستەیی، بەڵام سیاسیەکانی ئێمە هەمیشە تەنیا باسی چاکەی ئەوان و سوپاسگوزاری ئێمە بۆ ئەوان دەکەن، لە کاتێکدا زۆربەی جار چاکە و هاوکاری ئەوان هۆکاری دڵسۆزی ئێمە و بەهۆی خزمەتەکانی پێشووتری ئێمە بووە، یاخود یەکانگیربوونی بەرژەوەندییەکانی خۆیان هاوکاری ئێمەیان کردووە.

ئەو منەتباری و خۆبەکەمزانینەی کورد، لەبەرامبەر بێگانەکان، دەمێکە درێژەی هەیە، ئەگەر ئەو هەستەی بەپاڵەوان کردنی بێگانە و خۆبەقوربانی زانین و بۆ دەرەتانی نەتەوەی کورد پەیوەندی بەنەریتی کولتوری دێرینی ئێمە [illegible] خۆبەکەمزانین و گەورەبینی

بێگانەوە بێت، لەدنیای دیموکراسی و مافی مرۆڤ و یەکانگیربوونی بەرژەوەندییەکان لەسەردەمی ئەمڕۆدا، سیاسییەکان چ پاساوێکی بۆ دێننەوە، جگەلەوەی سیاسەت لە میانەی کۆمەڵایەتییەکەیدا وەك پیاوەتی و کەسایەتی خۆیان دەبینن، نەك بەرژەوەندی نەتەوەیی.
هەڵوێستی خۆبەکەمزانین و پاڕانەوەی سیاسییەکانی کورد لەبەرامبەر دیپلۆماسی بێگانە، لەهەستی مرۆڤدا شتێك لەسەر ئەوان وێنا دەکات، ئەو زەبوونیەی کورد، کەئەوان دەری دەبڕن، جیا لە تێڕوانینی ڕاستەقینەی کورد، تێڕوانینی نوێنەرەکانی کوردە سەبارەت بەنەتەوەی خۆیان دوور لە تێڕوانینی بەرز و شکۆمەندانەی نەتەوەکەی خۆیان، کە بەهۆی سیاسەتی کڕوزانەوە بەرجەستە دەبێت.
کاتێك نوێنەرانی کورد لەبازنەی خۆبەکمزانی و پاڕانەوەدا لەبەرامبەر بێگانە خۆی بنوێنێ، بێگومان وای دەبینن پشتیوانی ئەوان لەئێمە تەنیا لەهەستی مرۆڤدۆستی خۆیانەوەیە و ئەوەی لەگەڵ ئێمە بیکەن و بیڵێن ڕەوایە، لەڕاستیشدا پێچەوانەیە، وەك وتمان پێویستە بەرزی و شکۆمەندی نوێنەرەکانی کورد، لەبەرامبەر بێگانەکان پارێزراوبێت، چونکە ئەو نوێنەری نەتەوەیەکە و پاراستنی ڕێز و شکۆمەندی نەتەوەکەی خۆی بەستراوە بەڕەفتاری ئەو، لەبەرئەوە نوێنەرانی کورد دەبێ هەوڵ بدەن لەسەر پەرەپێدانی بەرژەوەندی هاوبەش، دوور لەشێوازی پاڕانەوە و شەرمنی و خۆبەکەمزانین ڕەفتاربکەن، چونکە کوردستان خاڵی بەریەککەوتنی بەرژەوەندیەکانە، پێکهێنانی ئەم بەرژەوەندیانە لەلایەن سەرکردەکانی کورد لەنێوان نەتەوەی خۆمان و بێگانەدا هاوسەنگی لەبەرژەوەندییەکان ڕابگرن، بۆ ئەوەی لەدوای بەئامانج گەیشتنی کارەکایان لەنیوەی ڕێگا بەجێمان نەهێڵن.

ڕەسوڵ بێسکێنی

دەسکەوتێکی نوێ بۆ ئێران.. ئاوات ئەسعەدی

کشانەوەی ئەمریکا لە ئەفگانستان بووە دەسکەوتێ گرنگ بۆ ئێران، کە سنوورێکی 900 کم هاوبەشی لەگەڵ ئەو وڵاتەیا هەیە. کشانەوەی

ئەمریکاش لە عێراقا، کەوا پێ ئەچێت، تەنیا بابەتی کات بێت، نەک هیچ شتێکی دیکە، ئەبێتە گەورەترین دەسکەوت بۆ ئێران.

ئێرانی ولایەتی شیعەی فارس، ئیسپاتی کردووە لە 40 ساڵی رابردوودا، چۆن بتوانێت لوبنان هێندەی تر وێران بکات لەوەی کە هەبوو. ئاگری شەڕی زۆر بەئاسانی گەیاندە سوریا، بە دنەدانی دارو دەستەی ئەسەد، بە تێوەگلان لە تێکدانی عێراق، گوایە پاش عێراق ئەمریکا روو ئەکاتە شام. بابەتی ئەفگانستان و یەمەن لەولاوە بوەستن.

مەلاکان زۆر دەمێکە توانیویانە، بەشێکی زۆری عەرەبە شیعە عێراقییەکان بکەنە داردەستی خۆیان، بە راوانی ئەمریکا وەک ئەوەی ئێران سەددام حوسێنی بە رووخاندبێتن نەک ئەمریکا. ئەوەی کە ئێران مەبەستییەتی لاوازکردنی عێراقە بۆ ئەمریکا وەک دەوڵەت و، پاشان کەی بۆی ڕەخسا "قوتدانی".

لای کەس شاراوە نیە: ئێران تا ڕۆژئاوای فورات بەسنووری سروشتی فارس ئەزانێت. پاش راموسکردنی سوریا و لوبنان تەنیا عێراق ماوەتەوە بۆ دروستکردنی هیلالە شیعییەکەی بە ڕابەرایەتی و دەسەڵاتی ڕەهای خۆی.

هەر بۆیەش کاری ڕێکەوت نیە، کە ئێران توانیویەتی لە 40 ساڵی رابردوودا پتر لە 17 فەرع بۆ حیزبوڵڵاکەی لە چەندین وڵات دروست بکات.

بەڵگەیەکی سەخت لەسەر سروشتی ترسناکی ئەم دەسکەلایانەی ئێران لە عێراق ژمارەی کوژراوانی خۆپیشاندەرانە لە ناوچە عەرەبنشینەکانی عێراق بەدەست میلیشیاکانی ئێرانەوە، کە لە 2019 ەوە نزیکەی 700 کەسیان کوشتووە، جگە لە بریندارکردنی پتر لە 20 هەزار کەس.

لە دامێنی روداوەکانی ئێستاشا: دەم و دەست لەگەڵ کشانەوەی "تەواوی" ئەمریکا لەگەڵ دەسەڵاتگرتنی تالیبان لە کابول سێ دەوڵەتی بەهێز "بەختەوەری و شادمانی" خۆیان لە گەڕانەوەی تالیبان دەربڕی: چین و روسیا و ئێران. تەنانەت سەرۆکی تازە هەڵبژێرراوی ئێران ئیبراهیم ڕەئیسی وتی کە "چوونە دەرەوەی ئەمریکا لە ئەفغانستان ببێتە دەرفەتێک بۆ بووژانەوەی ئاشتی و ئاسایش."

ئەوەی کە ئاشکرایە: لە گۆڕپانی ململانێکانی نێوان زلهێزەکان و هێزە ئەقلیمییەکان لە خۆرهەڵاتی ناوەراستدا ڕۆژئاوا شکستێکی گرانی هێنا. شێوە سیستەمێکی نیمچە لیبرال و نیمچە دیموکرات و دەوڵەتی قانون لێرەدا شوێنی نابێتەوە. سیاسەتی ئەمریکا و ڕۆژئاواش نیشانەی ئەوەیان پێوە نیە، کە ئەم شکستخواردنەیان بەگشتی لە ئەفگانستانا دوا ئیستگەی نەهامەتی بێت بە هەر پێژیەک، ئەوەی لەبارا بێت، سیستەمێکی سیاسی مەدەرن لەو ناوچە پڕ لە کێشەیە بێنێتە کایەوە.

تراژیدیای چل تاریکستان.. شوان شەفیق

تەمومژە و
سەراپا دنیای ئێمە
تاریکە!
خۆر سەفەری کردووە
چاوەڕێی هەڵهاتنەوەی مەکەن!
کە ئاسمان غوبار دەیگرێ
ئەوە پەڵە هەورەکانن
باوەش بەیەکدا ئەکەن،
تا سەمفۆنیای مەرگ بژەنن
کەمانچە گریاوەکان!
چ خەوێکە هەواڵی کۆچ؟
چ سەفەرێکە مەرگ؟
گەڕانەوە لەم تابلۆ شێواوەدا
یەکسانە بە وەستانی نەفەس!
نەیی و نەی ژەن بانگ بکەن
با ئاوازی قورگی پڕ گریان و
چاوی پڕ لە فرمێسک
بۆ نەتەیەک بژەنێ
چ ژەنینێک؟
مەپرسن.

سەر سووڕ ئەخوا
لە ڕوومەتی دایکەوە
تەماشا یەک بکە
لە ڕیشی براکان بڕوانە
لە چاوی خوێنینی خوشکانەوە
ببینە!
چی ئەبینی وا
نەتە نووسراوەکان
بە خووەی ئەم تاڵاوە

ئەشۆیتەوە،
تاڵ و سوێر
یەکیان گرتووە!
بانگیان بکەن.
چۆن
کۆرسی ماتەم
لەو بەروارە نەگریسەدا
ڕووماڵ ئەکرێ!
۵/۷ دنیا خامۆش!

کامە سامفۆنیایە
وا
ئاوازی مردنی باوک ئەژەنێ؟
ئەو نادیارە کێیە ئەی نووسێتەوە؟
نەژەنراوە!
کێ
زامێکی وا قووڵ
بە گەرووویدا دەچێتە خوار
خۆی ڕاگرێ!
شیوەن نەکا
یەخەی خۆی
لە پێستەوە دا نەدڕێ!
ناخوێنرێتەوە!

ئەو هەواڵە
درۆیەکی شاخدارە
مرۆڤێک نییە؟
بە ناڕاست ناوی ببات!
بووێری ئەوێت
وتنی: حەقیقەت،
سوریالیزمە!
دیمەنێکی بەسوێیە
لاواندنەوەی ژنێک
بۆ هاوسەرێک
کە دەیان وێستگەی نشێو و
سەدان وێستگەی هەڵکشانی
پێ بە پێ لە گەڵیدا بڕیووە!

سەختی زامێک چۆن
قبووڵ ئەکرێ؟
کە ڕۆژی ڕووناکی
کردۆتە شەوەزەنگ!

خەیاڵێک
بە مێشکدا
گووزەر ئەکا
مەنەفێسی دڵتەنگییە
پێنووس ژان و شیوەن
لە دێڕ بە دێڕی
کتێبەکاندا ئەنووسێ
کێ لە هەنسک بە هەنسکی
گریانی دڵ تێ ئەگا؟
ئەی بێ ئاگا!
چاوەکان.

ئەبێ وتنی
ناوی باوکە
بۆ نۆبەرەی ماڵ
چ دەنگێ بێ
وای لەم ئازارەی ئەڤڕۆ و
وای لەو خۆشییەی
ئەوێ ڕۆژێ!
نۆستالۆژیا.

وای بە حاڵی
بەرد و شەختە!
چ شلێرێکە
لەو سەختییەدا ژیاوە
ناسۆر و ژان
شکاندنی ڕێگای
خەیاڵە لە سێبەری
هێزی ژیان
باوک!

خۆشەویستان ک□ ببنەوە
وێستگەکانی گەیاندن

بینراو و بیستراوەکان
هەموو لەسەر دەری یەکەم هەوایەدا
بۆ چ ڕەنگێک مەرگ بەیان دەکەن؟
وا هەموو دڵشاداماون
ئاخر ئەوانەی باوکیان مردوو
ئەوانەشی باوکیان زیندوو…
خەمناکن!
چ کۆستەکە؟
ئای لەو کۆستە!
گۆڕستان تاکە جێگایە
هەمووان یەکسان دەکا بە خاک
چەند زاڵمە!

بیتهۆڤن بە پیانۆکەی
کارل ئۆرف لە ئۆرکێسترای سامفۆنی
(ئۆ فرۆتینا - کارمینا بورانا)
محمدرضا لطفی بە تارەکەی
قالە مەڕە بە شمشاڵەکەی
شوان بە پێنووسەکەی
یەک یەک ئەمانخەنە ژان!
بە کۆست و مەرگی ئازیزان.

شوان شەفیق
١٤/٨/٢٠٢١

پێی پەتی و فەرشی دەک.. نەوزاد بەندی

من ئەبم بە جوتیارێکی کێڵگەی چا .. ئێوارە بە خەم و بەرچنەیەک تەماتە و گێلاسەوە دەمەوە ..
تۆیش لە بەردەرگا ،
سەماوەرێک لە ئاوی کانی گەرم کە ..

تا بەیانی چای سەوز ئەخۆینەوە

* * *

چاوت داخە و..
بە دوو پاسپۆرتی تەزویرەوە ،
ئەچین بۆ مالیزیا ..
لەوێوە بۆ ئیتاڵیا..!

* * *

لەسەر لمی کەناری دەریای ناوەڕاست ،
شیعرێک ئەنووسم ، شیعرێکی بریندار
هەموو پۆلیسی کەناراوەکان ئەهێنمە گریان ..
نەورەسەکان وا لێئەکەم ، به پەڕو باڵ ،
کەپرێکی سپیمان بۆ دروست کەن ..
تۆ بڕۆ بۆ ڕاوە ماسی

* * *

منیش ئەڕۆم دامە و سێ ڕسکێن،
لەگەڵ شەپۆلەکان ئەکەم ..
سەیرە ..
ئەم دنیایه جێی من و تۆی تیا نا بێتەوە..
خەو بەشی من و تۆی تیا نییە…

* * *

لە شەقامێکی قەڵەباڵغی ئیسپانیا ،
بۆ شیعرەکانی لۆرکا ئەگەڕێیین ..
ئێ ئاخر گەمژە هەر گەمژەیە ،
لێرە بێ یان لە مەدرید …
واز لە شیعر بێنە ، مەعز بۆ خوا ..
حەفتا ساڵ پێش ئێستا بێکەس ووتی :
ڕەواجی کوانێ لای خەڵکی ووتار و شیعر و پڕ مەعنا ؟
گەلێ کەس پێکەنینی دێ به گوفتار و دەم و لەوسم

* * *

ئێمە بارانمان بە خەویش نەبینیوە ..
قوڕاو ، کەی بارانە ؟

لافاو ، کەی بارانە ؟

★ ★ ★

شەوێک لە ژێر پەیکەرێکا ئەخەوین ..
وەک پەڕەسێلکەکەی ئۆسکار وایڵد ..
نیوەشەو وا ئەزانین بارانە ،
کەچی پەیکەری شای بەختەوەر ،
فرمێسکمان بۆ ئەڕێژێ …

★ ★ ★

ڕاکردن ، دوو جۆری هەیە ،
یان هەزار جۆر …
بەڵام هەموویان ڕاکردنن ..
هەیە لە هیچەوە ڕا ئەکا بۆ هیچ ..
هەیە لە شتەوە ڕا ئەکا بۆ هیچ ..
هەیە لە هیچەوە ڕا ئەکا بۆ شت ..
هەیە لە شتەوە ڕا ئەکا بۆ شت ..
بەڵام هەموویان هەر جوانن..
ناوازەن ..
من هەموویانم خۆش ئەوێ ..
لەگەڵیانا خەو ئەبینم ..
چونکە ئەتبەن بۆ شەقامێ ،
یەکەمجارە یەک بناسن ..
ڕووبارێک بە سەرسامییەوە سەیرت ئەکا ..
چۆلەکەیەک لە پشت گەڵایەکەوە ،
بە شەرمەوە بۆت ئەڕوانێ ..
بازاڕێک تەماشایەکت ئەکات و ..
هەوڵ ئەدا ناوت بزانێ

چیرۆکەکانی داپیرە.. عەلی

حەمەڕەشید

.
کە داپیرەی ئازیز دێ
هەندێکجار
دەچم بۆ لای دەستبەجێ
بۆ پرسیار
کەمێک بیردەکاتەوە
دێتەگۆ
وەڵام دەداتەوە
لەسەرخۆ
بە چیرۆکی خۆش خۆشی
ئاسودەم
سەرم دەخاتە کۆشی
بەبێ خەم
فێری کردووم بپرسم
چالاک بم
بوێربم و نەترسم
بێباک بم
زانیاری باشی لایە
داپیرە
مرۆڤێکی وریایە
زۆر ژیرە
...
٢٠٢١/٧/٣١
عەلی حەمەڕەشید